

Η Αθήνα... αλλιώς

Σύνταγμα – Ευαγγελισμός Υπόγειες διαδρομές στην ιστορία

Σύνταγμα – Ευαγγελισμός

Υπόγειες διαδρομές στην ιστορία

μετρό της Αθήνας. Εκεί εδρεύει το Κέντρο Ελέγχου Κυκλοφορίας του μετρό, καθώς και διάφορες υπηρεσίες όπως γραφείο απολεσθέντων αντικειμένων, γραφείο πληροφοριών, γραφείο παραπόνων, πληρωμής προστίμων κ.ά. Ο σταθμός διαθέτει επίσης αίθουσα πολλαπλών χρήσεων (α' υπόγειο), που χρησιμοποιείται για διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις (εκθέσεις, προβολές, συναυλίες). Από τη σήραγγα που συνδέει τον σταθμό Σύνταγμα με τον σταθμό Πανεπιστήμιο, μία διακλάδωση της γραμμής 2 οδηγεί σε σήραγγα μονής γραμμής που συνδέει τις γραμμές 2 και 3 του αθηναϊκού μετρό. Η κατάληξη αυτής της συνδετήριας γραμμής βρίσκεται στη σήραγγα της γραμμής 3 που συνδέει τον σταθμό Σύνταγμα με τον σταθμό Ευαγγελισμός και οι αιχμές των αλλαγών τροχιάς της βλέπουν προς τους σταθμούς Πανεπιστήμιο και Ευαγγελισμός. Η συνδετήρια αυτή σήραγγα δεν χρησιμοποιείται από συρμούς που εκτελούν δρομολόγια, αλλά μόνο από κενούς ή υπηρεσιακούς. Κατά την κατασκευή του σταθμού ανευρέθησαν αρχαιολογικά ευρήματα μεγάλης σημασίας, καθώς και ευρήματα από νεότερες εποχές (βυζαντινής και οθωμανικής περιόδου, καθώς και της περιόδου του νέου ελληνικού κράτους). Εντός του σταθμού εκτίθενται δείγματα αυτών των ευρημάτων, καθώς και μία ιστορική-γεωλογική τομή που αφέθηκε άθικτη μετά την αποπεράτωση του σταθμού, όπου διακρίνονται διάφορα κατάλοιπα κτηρίων και εγκαταστάσεων παλαιότερων εποχών. Επίσης, ο σταθμός διαθέτει και μοντέρνα αισθητικά στοιχεία, όπως το λεγόμενο Ρολόι του Μετρό, δημιουργία του γλύπτη Θόδωρου Παπαδημητρίου. Επίσης, εκτίθεται το έργο *Atrium* του Γιώργου Ζογγολόπουλου, μια εγκατάσταση στην οροφή της αποβάθρας της γραμμής 3».

«Ο Σταθμός Ευαγγελισμός είναι σταθμός του μετρό της Αθήνας, επί της γραμμής 3. Βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας και πήρε το όνομά του από το Νοσοκομείο Ευαγγελισμός στο Κολωνάκι, μπροστά από το οποίο βρίσκεται. Εγκαινιάστηκε στις 28 Ιανουαρίου 2000. Είναι υπόγειος και διαθέτει δύο πλευρικές αποβάθρες. Στον χώρο εκδόσεως εισιτηρίων του σταθμού εκτίθενται αρχαιολογικά ευρήματα που ανακαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια της κατασκευής του. Από τη σήραγγα που συνδέει τον σταθμό Ευαγγελισμός με τον σταθμό Σύνταγμα, μία διακλάδωση της γραμμής οδηγεί σε σήραγγα μονής γραμμής που συνδέει τις γραμμές 2 και 3 του Αθηναϊκού Μετρό. Οι αιχμές των αλλαγών τροχιάς αυτής της γραμμής βλέπουν προς τους σταθμούς Πανεπιστήμιο και Ευαγγελισμός. Η συνδετήρια αυτή σήραγγα δεν χρησιμοποιείται από συρμούς που εκτελούν δρομολόγια, αλλά μόνο από κενούς ή υπηρεσιακούς. Μελλοντικά θα έχει ανταπόκριση με την υπό σχεδιασμό γραμμή 4. Στο σταθμό εκτίθεται το αφηρημένο γλυπτό *Mott Street* της γλύπτριας Χρύσας στο επίπεδο των εισιτηρίων».

Από τη Βικιπαίδεια

«Σταθμός Σύνταγμα είναι υπόγειος σταθμός του μετρό της Αθήνας, επί των γραμμών 2 και 3. Βρίσκεται κάτω από τη λεωφόρο Βασιλίσσης Αμαλίας, προ του μνημείου του Αγνώστου Στρατιώτη, στην Αθήνα και πήρε το όνομά του από την πλατεία Συντάγματος, επί της οποίας βρίσκεται η κεντρική είσοδος-έξοδος του. Είναι εξ ολοκλήρου υπόγειος τετράωροφος σταθμός με σταθερές και κυλιόμενες ηλεκτρικές κλίμακες και προσφέρει τη δυνατότητα μετεπιβίβασης μεταξύ των δύο γραμμών που εξυπηρετεί. Ο σταθμός εγκαινιάστηκε στις 28 Ιανουαρίου 2000. Μέχρι τις 16 Νοεμβρίου 2000 ήταν ο νότιος τερματικός σταθμός της γραμμής 2 και μέχρι τις 22 Απριλίου 2003 ο δυτικός τερματικός σταθμός της γραμμής 3. Ο σταθμός διαθέτει δύο αποβάθρες για τη γραμμή 2 στο γ' επίπεδό του. Οι δύο αποβάθρες της γραμμής 3 βρίσκονται ένα επίπεδο πιο κάτω, στο δ', τοποθετημένες κάθετα σε σχέση με αυτές της 2. Ο σταθμός Σύνταγμα αποτελεί κεντρικό σταθμό του δικτύου του

Η Αθήνα στον χρόνο (οι χρονολογίες είναι μ.Χ., εκτός αν δηλώνεται διαφορετικά)

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Ο Μητροπολιτικός Σιδηρόδρομος της Αθήνας (ΜΣΑ) εγκαίνιασε τη λειτουργία του τον Ιανουάριο του 2000, δίνοντας μια τεράστια ανάσα στους κατοίκους αλλά και στο περιβάλλον, και αλλάζοντας ριζικά την καθημερινότητα. «Μαζί με το μετρό έφτασαν και οι Αλκυονίδες», έγραφε τότε χαρακτηριστικά η δημοσιογράφος Ελένη Μπίστικα στην εφημερίδα Καθημερινή. Λίγες βδομάδες αργότερα, ο ελληνικός και ο διεθνής Τύπος παρουσίασαν με εγκωμιαστικά σχόλια την άρτια αισθητική των σταθμών με τις εντυπωσιακές εκθέσεις των αρχαιοτήτων. Επιπλέον, στην Πανεπιστημιόπολη Ζωγράφου στήθηκε η υπαίθρια έκθεση «Από το Σύνταγμα στο Πανεπιστήμιο», με αρχιτεκτονικά ευρήματα που αποσπάστηκαν από τα σημεία εύρεσής τους μετά τις ανασκαφές. Διαβάζουμε στην εισαγωγή του συνοδευτικού τεύχους για το τιτάνιο έργο των ανασκαφών και της ανάδειξης των αρχαιοτήτων: [Τα δημοσιεύματα] «κάνουν λόγο για τη “σχολή” που δημιουργήθηκε στην Αθήνα από την Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία, σύμφωνα με την οποία η κατασκευή αυτού του μεγάλου, για την αθηναϊκή κλίμακα, τεχνικού έργου σε μία πόλη ζωντανή και πυκνοκατοικημένη, όπως η ελληνική πρωτεύουσα, με τη διαχρονική της ιστορία και τον μνημειακό της πλούτο να καλύπτει τη μακρά ιστορική διάρκεια, συνδυάστηκε με την αρχαιολογική έρευνα, την ανασκαφή νέων, άγνωστων εν πολλοίς, θέσεων, αλλά και με την προστασία και την ανάδειξη αυτού του τεράστιου πολιτιστικού αποθέματος της Αθήνας». Όπως έχει εύστοχα διατυπωθεί, οι αρχαιολόγοι «κοινωνικοποίησαν» με ιδανικό τρόπο τα ευρήματα στην επιστημονική κοινότητα και το ευρύ κοινό.

Η δυναμική σχέση μετρό και αρχαιολογίας ξεκίνησε από τα πρώτα βήματα του έργου. Το μετρό έδωσε την ευκαιρία στους αρχαιολόγους να διενεργήσουν τη μεγαλύτερη σε έκταση ανασκαφή (έκτασης 70.000 τ.μ.) που είχε επιχειρηθεί ποτέ σε μια από τις αρχαιότερες πόλεις του κόσμου. Ως τότε ήταν αδύνατο να γίνουν εκτεταμένες αρχαιολογικές έρευνες εξαιτίας της πυκνής δόμησης της σύγχρονης πόλης. Όπως ήταν αναμενόμενο, η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως κατάλοιπα από ολόκληρες γειτονίες, αρχαίες και βυζαντινές, που αποκάλυψαν άγνωστα «κεφά-

λαια» της πολεοδομικής και ιστορικής εξέλιξης της Αθήνας, και περισσότερα από 50.000 αρχαιολογικά ευρήματα! Κι όλα αυτά, σε λίγα μόλις χρόνια (1992-1997), ενώ υπό άλλες συνθήκες θα απαιτούνταν πολλές δεκαετίες εργασιών. Οι δρόμοι, τα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια, οι αγωγοί, τα εργαστήρια, τα νεκροταφεία, τα έργα τέχνης και τα πολυάριθμα χρηστικά αντικείμενα «ζωντάνεψαν» και ποικίλες πτυχές της καθημερινότητας: τα φροντισμένα δάπεδα των σπιτιών, τα αγγεία, οι αγωγοί του νερού, οι ταφές από χέρια ευλαβικά «μυδένισαν» τον χρόνο, φέρνοντας τους αρχαιολόγους «πρόσωπο με πρόσωπο» με τους ανώνυμους ανθρώπους από το παρελθόν. Συχνά «η απόσταση που χωρίζει τα βήματα του σύγχρονου ανθρώπου από την προγενέστερη πόλη δεν ήταν μεγαλύτερη από το πάχος του ασφαλοτάτητος των λεωφόρων και των οδών ή από το πάχος των πλακών των πεζοδρομίων», γράφει ο καθηγητής Νίκος Σταμπολίδης στον πρόλογο του καταλόγου της έκθεσης «Η πόλη κάτω από την πόλη».* Άλλα κατάλοιπα, όπως οι υδραυλικές κατασκευές και τα απομεινάρια των υποδομών (πηγάδια, δεξαμενές, αγωγοί), βρέθηκαν σε πολύ μεγαλύτερα βάθη. Οι αρχαιότητες καταγράφηκαν και αποτυπώθηκαν υπό την επιστημονική εποπτεία των αρμόδιων υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού: το βαρύ φορτίο ανέλαβαν η Γ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, που είχε τον μεγαλύτερο όγκο των ανασκαφών, η Α' Εφορεία Ακροπόλεως και η 1η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Στη συνέχεια τα σημαντικότερα ευρήματα διαμορφώθηκαν ως εκθέματα, σε μικρές αρχαιολογικές εκθέσεις στο εσωτερικό κεντρικών σταθμών, για να είναι ορατά και προσιτά σε όλους. Συνθέτουν μια αποσπασματική αλλά συναρπαστική «άλλη πόλη», που συνυπάρχει αθόρυβα με τη σύγχρονη, κάτω από τα βήματά μας και πλάι στις καθημερινές μας διαδρομές. Πόσοι από εμάς άραγε κοιτοστεκόμαστε για να αφουγκραστούμε τις «ιστορίες» της;

* Η έκθεση «Η πόλη κάτω από την πόλη» με πάνω από 500 εκθέματα από τις ανασκαφές του μετρό υλοποιήθηκε στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού.

Θέλω να δω κι άλλα: Εθνικός Κήπος, Ζάππειο, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Μουσείο Μπενάκη, Πολεμικό Μουσείο, αρχαιολογικός χώρος Λυκείου

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Στη συμβολή των λεωφόρων Αμαλίας και Βασιλίσσης Όλγας στις νοτιοδυτικές παρυφές του Ζαπτείου, οι ανασκαφές που έγιναν σε χώρο κατασκευής φρέατος εξαερισμού του μετρό (Φρέαρ Αμαλίας) έφεραν στο φως σπουδαία αρχαιολογικά ευρήματα. Ως την εποχή του αυτοκράτορα Αδριανού όλη αυτή η περιοχή βρισκόταν εκτός των ορίων της τειχισμένης πόλης. Ήταν μια τοποθεσία ειδυλλιακή, με πυκνή βλάστηση και άφθονα νερά, από πηγές και τους ποταμούς Ιλισσό και Ηριδανό. Οι πρώτοι οικισμοί χτίστηκαν στα προϊστορικά χρόνια, ενώ πολύ αργότερα δημιουργήθηκε ένα γεωμετρικό νεκροταφείο. Ο τόπος είχε μακραίωνη λατρευτική παράδοση, καθώς φιλοξενούσε τα σπουδαία ιερά του Ολυμπίου Διός, του Δελφινίου Απόλλωνα, του Πανελληνίου Διός, της Ολυμπίας Γης και της Αρτέμιδας Αγροτέρας. Η εικόνα άλλαξε δραματικά όταν ο αυτοκράτορας Αδριανός έφερε σε πέρας ένα φιλόδοξο οικοδομικό πρόγραμμα, που μεταμόρφωσε στην κυριολεξία την πόλη. Αποπερατώθηκε τότε ο ναός του Ολυμπίου Διός, που έστεκε ημιτελής για 700 χρόνια, και οργανώθηκε ο περιβάλλων χώρος του. Η ευρύτερη περιοχή άλλαξε εντελώς χαρακτήρα: χτίστηκε εδώ μια μνημειώδης συνοικία («Αδριανούπολις»), που καταλάμβανε έκταση 410.000 τ.μ. (στις περιοχές Συντάγματος, Εθνικού Κήπου και Ζαπτείου). Ήταν ένας λαμπρός κόσμος πρωτόγνωρος για τους Αθηναίους, με νέα ιερά,

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

δημόσια κτίρια, επαύλεις, γυμνάσια, επιβλητικά λουτρά, κρήνες και έργα κοινής ωφελείας (υδραγωγεία, αποχετευτικά δίκτυα και γέφυρες). Η αντίθεση με τα μικρά σπίτια και τους χωμάτινους δρόμους της παλιάς πόλης θα δημιουργούσε ιδιαίτερη εντύπωση. Ως όριο ανάμεσα στις πόλεις του Θησέα και του Αδριανού οι Αθηναίοι ύψωσαν ένα μαρμάρινο θριαμβικό τόξο (Αψίδα του Αδριανού) προς τιμήν του ευεργέτη-αυτοκράτορα. Τα αρχαιολογικά ευρήματα μάς δίνουν μια αμυδρή μόνο εικόνα της έκτασης και της λαμπρότητας της συνοικίας. Στον αρχαιολογικό χώρο δεσπόζουν τα εντυπωσιακά κατάλοιπα ενός ρωμαϊκού βαλανείου (λουτρού), σε ισοπεδωμένο χώρο πλάτους 21 μ., μεταξύ δύο μεγάλων καλοχτισμένων τοίχων με αρχιτεκτονικά μέλη από παλιότερα κτίρια. Το συγκρότημα είχε τεράστιες διαστάσεις ακόμη και για τα σημερινά δεδομένα: συνεχίζεται ανατολικά στον Εθνικό Κήπο και δυτικά στο οδόστρωμα της Λεωφόρου Αμαλίας. Χτίστηκε λίγο μετά την επιδρομή των [Ερούλων](#) (267), που προκάλεσε τεράστιες καταστροφές στην πόλη, στα τέλη του 3ου ή στις αρχές του 4ου αιώνα. Στον μεγαλύτερο χώρο του, την αίθουσα των καυτών λουτρών, σώζονται οι δεκαπέντε στυλίσκοι που στήριζαν το δάπεδο έτσι ώστε ο ζεστός αέρας να κυκλοφορεί εσωτερικά και να θερμαίνει το δωμάτιο. Στη μεγάλη μακρόστενη αίθουσα των χλιαρών λουτρών στα βόρεια, το δάπεδο στηριζόταν σε δεκαεπτά μαρμάρινους επιτύμβιους κιο-

νίσκους (αντί στυλίσκων), που χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό σε δεύτερη χρήση στην αρχαιότητα η ανακύκλωση οικοδομικών υλικών ήταν πάγια τακτική και εδώ ο τόπος ήταν γεμάτος παμπάλαια νεκροταφεία. Κάποια εποχή το συγκρότημα υπέστη φθορές και τον 5ο-6ο αιώνα επισκευάστηκαν οι μεγάλες αίθουσες, ενώ χτίστηκαν νέες δεξαμενές. Μία από αυτές, υπόγεια, με θολωτή οροφή και πλακοστρωμένο δάπεδο, φέρει στον βόρειο τοίχο πρόχειρες τοιχογραφίες (με ανθρώπινες μορφές, ψάρια, ερωδιούς, σταυρούς), που δείχνουν πως ίσως κάποτε χρησιμοποιήθηκε ως καταφύγιο ή [μαρτύριο](#). Γύρω από τον κεντρικό πυρήνα του κτιρίου διακλαδώνονταν πολυάριθμα δωμάτια (χώροι αναμονής, αποδυτήρια, καταλύματα), που σε συνδυασμό με τις μνημειώδεις διαστάσεις του οδηγούν στην υπόθεση ότι το λουτρό θα είχε δημόσιο ή κοινωφελή χαρακτήρα. Αξίζει να αναφερθεί και το πυκνό σύστημα αγωγών που διέτρεχε το συγκρότημα, για την τροφοδοσία των δεξαμενών και την απομάκρυνση των ακάθαρτων νερών. Στα νότια βρέθηκε και ο δρόμος που εξυπηρετούσε τις ανάγκες του βαλανείου. Στους επόμενους αιώνες, πάνω στα κατάλοιπα του κτιρίου που είχε πια εγκαταλειφθεί, αναπτύχθηκε μια συνοικία της βυζαντινής Αθήνας. Από τα νοικοκυριά της απέμειναν πλήνιοι χτιστοί πίθοι, που σφηνώθηκαν στα ερειπωμένα δωμάτια του παλιού λουτρού και αποθηκευτικοί [σιροί](#), κάποιοι από τους οποίους διατηρού-

νται επί τόπου. Πολλά χρόνια αργότερα, την εποχή του Όθωνα, ολόκληρη η περιοχή εντάχθηκε στον Βασιλικό Κήπο που δημιούργησε η βασίλισσα Αμαλία. Οι αρχαιολόγοι εντόπισαν ακόμη και το λιθόστρωτο της εποχής στη Λεωφόρο Αμαλίας, ένα σπάνιο οικιστικό απομεινάρι της Αθήνας των μετεπαναστατικών χρόνων. Μετά την ολοκλήρωση της ανασκαφής, το άριστα διατηρημένο λουτρικό συγκρότημα κρίθηκε διατηρητέο και διαμορφώθηκε σε επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο, στο πλαίσιο της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων. Πλαισιωμένες από κατάλληλο εποπτικό υλικό, οι αρχαιότητες συνθέτουν μια οικιστική «νησί-δα» των ρωμαϊκών και βυζαντινών χρόνων, που ήρθε να προστεθεί στη μνημειακή διαδρομή από την Αψίδα του Αδριανού ως τη Λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Η κατασκευή του κεντρικού σταθμού του μετρό έδωσε την ευκαιρία στους αρχαιολόγους να κάνουν μια από τις μεγαλύτερες ανασκαφές που έχουν γίνει ποτέ στην Αθήνα. Ο χώρος που ερευνήθηκε συνολικά, κατά μήκος της Λεωφόρου Αμαλίας και στο ανατολικό τμήμα της πλατείας Συντάγματος, καταλαμβάνει εμβαδόν περίπου 7.500 τ.μ. Η ανασκαφή ήταν ένα στοίχημα για τους αρχαιολόγους, που εργάστηκαν με διακοπές εξαιτίας των απαραίτητων κυκλοφοριακών ρυθμίσεων και τεράστια πίεση χρόνου λόγω του επείγοντος χαρακτήρα του έργου. Η έρευνα επικεντρώθηκε στα δυτικά του χαμηλού λόφου που βρισκόταν στη θέση της σημερινής Βουλής και ισοπεδώθηκε για να χτιστούν τα ανάκτορα του Όθωνα το 1836. Ως εδώ εκτεινόταν στην αρχαιότητα το λεγόμενο ανατολικό προάστειο, από τις νότιες υπώρειες του Λυκαβηττού μέχρι το Ολυμπείο και από την ανατολική (εξωτερική) πλευρά του αρχαίου τείχους (στη θέση που βρισκόταν το Υπουργείο

Παιδείας) μέχρι το ανατολικό άκρο του Εθνικού Κήπου (οδός Ηρώδου Αττικού). Στο εξαιρετικής ομορφιάς φυσικό τοπίο ιδιαίτερο χαρακτήρα έδιναν στο σημείο αυτό τα ορμητικά νερά του Ηριδανού· ο ποταμός πήγαινε από τον Λυκαβηττό και περνώντας κάτω από την πλατεία του Άγνωστου Στρατιώτη διέσχιζε τη Λεωφόρο Αμαλίας για να καταλήξει στον Κεραμεικό μέσω των οδών Όθωνος, Μητροπόλεως και Αδριανού. Τα πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα ζωντάνεψαν την ενδιαφέρουσα οικιστική ιστορία της περιοχής. Η ανθρώπινη δραστηριότητα έχει τις ρίζες της στον 11ο αι. π.Χ., όπως πιστοποιούν δύο τάφοι της εποχής αυτής που έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη. Φαίνεται πως ήταν ήδη σε χρήση η πανάρχαια οδική αρτηρία προς τα Μεσόγεια, κατά μήκος της οποίας αναπτύχθηκαν, όπως ήταν η συνήθεια, συστάδες τάφων (παρόδια νεκροταφεία), από τα υπομυκηναϊκά-γεωμετρικά χρόνια. Την ίδια χάραξη ακολουθούν σήμερα οι Λεωφόροι Βασιλίσσης Σοφίας και Μεσογείων. Στην πλατεία Συντάγματος και στη Λεωφόρο Αμαλίας εντοπίστηκαν σε μήκος 200 μ. διακλαδώσεις του λεγόμενου Πεισιστράτειου Υδραγωγείου, ενός σπουδαίου έργου υποδομής της αρχαίας Αθήνας. Οι αγωγοί του έφερναν πολύτιμο πόσιμο νερό από μία πηγή στους πρόποδες του Υμηττού: ήταν πήλινοι και κυλινδρικοί, με μελανές ταινίες, τοποθετημένοι σε βαθύ όρυγμα στον φυσικό σχιστόλιθο. Οι αρμοί τους προσαρμόζονταν ο ένας μέσα στον άλλο και συνδέονταν με μολύβι που στεγανοποιούσε τις ενώσεις, ενώ είχαν οπές καθαρισμού που έκλειναν με πήλινα πώματα ή πέτρες. Το δίκτυο ύδρευσης του Συντάγματος κατασκευάστηκε στο α' μισό του 5ου αι. π.Χ., αποτελεί δηλαδή επέκταση του παλιότερου αρχικού δικτύου του τέλους του 6ου αι. π.Χ. που εντοπίστηκε στον σταθμό Ευαγγελισμός και στο Φρέαρ Ζαπ-

πείου. Κατά το β' μισό του 5ου αι. π.Χ. η φυσιογνωμία της περιοχής άλλαξε εντελώς, καθώς ο τόπος καταλήφθηκε από εργαστήρια κατασκευής χάλκινων αντικειμένων. Η θέση ήταν ιδανική για την εγκατάσταση της ανθυγιεινής βιοτεχνικής δραστηριότητας: βρισκόταν εκτός πόλης αλλά όχι μακριά από αυτήν, σε ύψωμα και κοντά σε πηγές νερού. Οι αρχαιολόγοι εντόπισαν λάκκους χυτηρίων στον φυσικό βράχο με υπολείμματα από τα πήλινα καλούπια και γύρω τους τα κατάλοιπα είκοσι δωματίων που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες των τεχνιτών. Στα νότια ένας φαρδύς δρόμος πλάτους 4,5 μ. εξυπηρετούσε τη μεταφορά προϊόντων και υλικών. Στις αρχές του 4ου αι. π.Χ., εποχή μεγάλης οικοδομικής δραστηριότητας στην Αθήνα, τα εργαστήρια επιχωματώθηκαν και εγκαταλείφθηκαν. Την ίδια εποχή η οδός προς τους δήμους της Μεσογαίας από την οποία έρχονταν τα αγροτικά προϊόντα στο άστυ διευρύνθηκε. Με αφετηρία τις Διοχάρους Πύλες του Θεμιστοκλείου τείχους στη συμβολή των οδών Βουλής και Απόλλωνος, η οδική αυτή αρτηρία ήταν ζωτικής σημασίας για την πόλη, γι' αυτό οι Αθηναίοι δεν σταμάτησαν να τη χρησιμοποιούν ως τα ρωμαϊκά χρόνια: 30 αλληπάλληλα οδοστρώματα εντόπισαν οι αρχαιολόγοι, με κάποια να διασώζουν ίχνη των τροχών από τις άμαξες. Στα βόρεια κράσπεδα εκτεινόταν νεκροταφείο που ήταν σε χρήση για πολλούς αιώνες, από τα κλασικά ως τα ρωμαϊκά χρόνια. Ανάμεσα στους εκατοντάδες τάφους που εντόπισε η αρχαιολογική σκαπάνη υπήρχε ένα αναπάντεχο εύρημα: μια φροντισμένη ταφή σκύλου, με γυάλινα κτερίσματα και τα χάλκινα καρφιά από το περιλαίμιο! Στα χρόνια του Αδριανού ίσως η κοίτη του Ηριδανού επιχωματώθηκε και στο εσωτερικό της κατασκεύασαν λίθινο αγωγό με θολωτή οροφή. Στην επιχωματωμένη κοίτη αναπτύχθηκε νεκροταφείο, πι-

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

θανώς με οστεοφυλάκια, που ήταν σε χρήση ως τον 12ο αιώνα. Στους ύστερους βυζαντινούς χρόνους και στην Τουρκοκρατία κατασκευάστηκαν μεγάλες δεξαμενές και ένα πυκνό δίκτυο ύδρευσης με πύλινους αγωγούς. Αν στεκόμασταν στη θέση περίπου της αφηρησίας του τραμ στα χρόνια πριν την Επανάσταση, θα ακούγαμε

τον εκκωφαντικό ήχο του νερού από την πέτρινη κρήνη της Μπουμπουνίστρας. Από τα νερά της που «μπουμπούνιζαν» πήρε την ονομασία της η μία από τις πύλες του οθωμανικού τείχους του Χασεκή που υψωνόταν εδώ (Πύλη της Μπουμπουνίστρας)· κατασκευασμένη από αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη, όπως φαίνεται στις απεικονίσεις των περιηγητών, λεγόταν και Μεσογειτική (Μσόγια Καπουσί), επειδή από αυτήν διερχόταν ο δρόμος που οδηγούσε προς τα Μεσόγεια, αλλά και την Κηφισιά, την Πεντέλη και τον Μαραθώνα.

Στο εσωτερικό του σταθμού η μικρή αρχαιολογική έκθεση αφηγείται σε περίληψη τα κυριότερα κεφάλαια της πολεοδομικής ιστορίας της πλατείας. Κατεβαίνοντας από την είσοδο στην πλευρά της Βουλής αντικρίζουμε μια σειρά από ασφαλείς αλεξίσφαιρες προθήκες, που φιλοξενούν επιλεγμένα αρχαιολογικά ευρήματα από τις ανασκαφές. Τα μαρμάρινα ταφικά μνημεία προέρχονται από τα πολυάριθμα νεκροταφεία, ενώ πλάι τους παρουσιάζονται κτερίσματα που συνόδευαν τον νεκρό στη μεταθανάτια ζωή. Τα υφαντικά βάρη και οι οξυπύθμενοι αμφορείς παραπέμπουν στις ασχολίες των γυναικών και στο εμπόριο, ενώ ένα ψηφιδωτό δάπεδο των ρωμαϊκών χρόνων απηχεί τον πολυτελή τρόπο ζωής κάποιων ανώνυμων κατοίκων του ανατολικού προαστίου. Επιπλέον, τα καλοφτιαγμένα τμήματα των αγωγών φέρνουν στο οπτικό μας πεδίο το σπουδαίο έργο κοινής ωφελείας, που ήταν σχεδιασμένο να βρίσκεται στις «ρίζες» της πόλης. Η διαδρομή στους αιώνες ολοκληρώνεται με την αναπαράσταση της στρωματογραφίας της περιοχής που σχεδίασε ο [Μανώλης Κορρές](#). Η κοίτη του ποταμού Ηριδανού, οι ανώνυμοι τάφοι, το όρυγμα του Πεισιστράτειου Υδραγωγείου και η περίφημη Οδός Μεσογαίας ξεδιπλώνουν μέσα σε λίγα μέτρα μια οικιστική πορεία αιώνων.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Η κεντρική πλατεία της πόλης άλλαξε πολλές φορές μορφή στα νεότερα χρόνια, ωστόσο εξακολουθεί να εντυπωσιάζει. Κομβικό τοπίοσημο για Αθηναίους και επισκέπτες, πήρε την ονομασία της από μία εξέγερση που ξέσπασε στα πρώτα χρόνια ζωής του νεοσύστατου ελληνικού κράτους: ήταν 3 Σεπτεμβρίου του 1843, όταν ο λαός και η φρουρά συγκεντρώθηκαν μπροστά από τα ανάκτορα για να απαιτήσουν την παραχώρηση Συντάγματος από τον βασιλιά Όθωνα, ο οποίος μόλις είχε εγκατασταθεί στη νέα του κατοικία! «Σήμα-καταθέθεν» της πλατείας το Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη: κατασκευάστηκε κατόπιν διαγωνισμού, βάσει σχεδίων του αρχιτέκτονα Εμμανουήλ Λαζαρίδη, με ζητούμενο την ενότητα με την πλατεία, την εναρμόνιση με το νεοκλασικό κτίριο των παλιών ανακτόρων και τη συμβολή στην ανάπλαση του δημόσιου χώρου. Ιδέα του μετέπειτα δικτάτορα Θεόδωρου Πάγκαλου η θέση μπροστά από τα παλιά ανάκτορα, βρήκε υποστηρικτή τον Ελευθέριο Βενιζέλο, για τον οποίο «ο συσχετισμός του μνημείου με το Σύνταγμα και τη Βουλή –την οποία ο ίδιος είχε μεταφέρει στην παλιά έδρα των βασιλέων– υποδεικνύει τη θυσία του “άγνωστου στρατιώτου” για τους δημοκρατικούς θεσμούς». Για την τοποθέτηση του μνημείου η στάθμη του εδάφους κατέβηκε αρκετά και διαμορφώθηκε πλατεία που περιόρισε τη δυνατότητα πρόσβασης στο κτίριο της Βουλής. Το εντυπωσιακό ανάγλυφο, έργο του γλύπτη Φωκίωνα Ρωκ, απεικονίζει τον νεκρό πολεμιστή σε έξαρση του εδάφους, που μοιάζει ωστόσο έτοιμος να σηκωθεί, παραπέμποντας στις αυστηρές συνθέσεις και μορφές της αρχαϊκής τέχνης. Στον τοίχο διαβάζουμε θουκυδίδειες φράσεις και τις ονομασίες των τόπων που έγιναν θέατρο πολύνεκρων μαχών στα νεότερα χρόνια, ενώ στο κενότάφιο την επιγραφή «ΕΙΣ ΑΦΑΝΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ». Οι Εύζωνες στέκουν συνεχώς άγρυπνοι φρουροί του μνημείου, ενώ το τελετουργικό της αλλαγής φρουράς

είναι ένα μοναδικό θέαμα για Αθηναίους και επισκέπτες. Πίσω δεσπόζει ως μνημειώδης νεοκλασικό σκηνικό το κτίριο της Βουλής, που χτίστηκε αρχικά για να στεγάσει τα ανάκτορα του νεαρού βασιλιά Όθωνα. Η επιλογή της θέσης, που κρίθηκε «περίοπτη και ταυτόχρονα υγιεινή», έγινε ύστερα από πολλές συζητήσεις. Οι [Κλεάνθης](#) και [Σάουμπερτ](#) είχαν προτείνει την περιοχή της Ομόνοιας και ο [Κλέντσε](#) τον Κεραμεικό, ενώ δεν έλειψαν και «αιρετικές» προσεγγίσεις όπως αυτή του γερμανού αρχιτέκτονα Καρλ Φρίντριχ Σίνκελ που είχε προκρίνει την κορυφή της Ακρόπολης! Τελικά τα ανάκτορα χτίστηκαν βάσει σχεδίων του βαυαρού αρχιτέκτονα Φρίντριχ Φον Γκαίρτνερ. Υπό την ιδεολογική επιρροή της κυρίαρχης στην Ευρώπη μοναρχίας, το κτίριο ήταν εξαρχής φορέας ενός συγκεκριμένου συμβολικού φορτίου: σχεδιάστηκε ως τοπίοσημο, επιβλητικό και μνημειώδες, πυρήνας της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, για να δεσπόζει πάνω από την παλιά πόλη. Στα χαρτιά ξεπερνούσε σε διαστάσεις και το ίδιο το Μπάκινχαμ, προκαλώντας δέος συγκρινόμενο με τα χαμηλά σπιτάκια της γύρω, αραιοκατοικημένης ακόμη, περιοχής. Ως προς τη μορφή του, το κτίριο ακολουθεί τις βασικές αρχές του [Νεοκλασικισμού](#): είναι ορθογώνιο, λιτό και συμπαγές, «αποτελούμενο από τέσσερις περιμετρικές πτέρυγες και μια κεντρική, περιβαλλόμενο από δωρικές κιονοστοιχίες (ανατολικά και νότια) και προπύλαια (προς τη δύση)». Ο θεμέλιος λίθος μπήκε στις 6 Φεβρουαρίου 1836. Λίγα χρόνια αργότερα η κυρία των τιμών της βασίλισσας Αμαλίας βαρόνη Νόρδενφλucht ξεναγήθηκε από τον Γκαίρτνερ και έμεινε έκθαμβη βλέποντας «τη θάλασσα, στο βάθος τα νησάκια, την Ακρόπολη, τους στύλους του Ολυμπίου Διός, την πύλη του Αδριανού, την πόλη των Αθηνών και τον βασιλικό κήπο». Δύο φορές απειλήθηκαν τα ανάκτορα από πυρκαγιές, ώσπου μετά τη δολοφονία του Γεωργίου Α' το 1913 οι βασιλείς μετέφεραν την κατοικία

τους στα ανάκτορα επί της οδού Ηρώδου του Αττικού. Το παλιό κτίριο έμεινε κενό και γνώρισε νέες χρήσεις: κατοικία της βασιλομήτορος Όλγας, νοσοκομείο στη διάρκεια της μικρασιατικής εκστρατείας και έδρα υπηρεσιών για τους πρόσφυγες. Τελικά ο Ελευθέριος Βενιζέλος πήρε την ιστορική απόφαση της εγκατάστασης σε αυτό της Βουλής και της Γερουσίας. Ακολούθησαν εκτεταμένες επεμβάσεις από τον αρχιτέκτονα Ανδρέα Κριεζή: στη θέση της παλιάς πτέρυγας κατασκευάστηκαν τα αμφιθέατρα των συνεδριάσεων, ενώ στη βόρεια όψη πρόσθεσαν μνημειώδες πρόπυλο με δωρικούς κίονες. Κατά διαστήματα δεν έλειψαν και άλλες χρήσεις, ωστόσο από το 1946 οι χώροι αποτελούν σταθερά έδρα της Βουλής των Ελλήνων και του Υπουργικού Συμβουλίου. Στα πλαίσια των ανασκαφών του μετρώ, οι αρχαιολόγοι εντόπισαν στα προαύλια της Βουλής κατάλοιπα υστερορωμαϊκών κτιρίων πολυτελούς κατασκευής, με τοιχογραφίες και ορθομαρμαρώσεις. Η εικόνα τους παραπέμπει στις περίφημες «φιλοσοφικές» σχολές της ύστερης αρχαιότητας, στην περιοχή του Αρείου Πάγου και νότια του Ηρώδείου, όπου δίδασκαν φημισμένοι δάσκαλοι και φοιτούσαν νέοι από ολόκληρη την αυτοκρατορία. Ας μην ξεχνάμε ότι στην Αθήνα απέκτησαν κλασική παιδεία οι Μέγας Βασίλειος και Γρηγόριος Ναυζιανζηνός και ο κατοπινός αυτοκράτορας Ιουλιανός. Είναι πιθανό λοιπόν πως στην ύστερη αρχαιότητα η περιοχή φιλοξενούσε εκπαιδευτικά ιδρύματα. Πριν τη στροφή, στη συμβολή των λεωφόρων Αμαλίας και Βασιλίσσης Σοφίας, η ενημερωτική πινακίδα κατευθύνει το βλέμμα στα κατάλοιπα του «Βαλεριάνειου» περιβόλου. Πολύτιμη οικιστική ψηφίδα στον αποσπασματικό χάρτη των οχυρώσεων, το μνημείο μάς υπενθυμίζει πως η Αθήνα έζησε «εντός των τειχών» στο μεγαλύτερο μέρος της μακραίωνης πολεοδομικής της ιστορίας.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Οι μνημειακές κτιριακές προσόψεις στην πλατιά λεωφόρο συνθέτουν ένα εντυπωσιακό σκηνικό προς τον σταθμό του μετρό, που εγκαινιάστηκε στις 28 Ιανουαρίου 2000. Αν είχαμε κάνει την ίδια διαδρομή στην αρχαιότητα, θα περπατούσαμε εκτός των τειχών, στα ανατολικά της πόλης, στην καταπράσινη ειδυλλιακή περιοχή του Λυκείου. Εδώ λατρευόταν από πολύ παλιά ο Λύκειος Απόλλωνας, ως ποιμενικός θεός που προ-

στάτευε τα κοπάδια από τους λύκους. Οι ανασκαφές για την κατασκευή του μετρό αποκατέστησαν σε μεγάλο βαθμό την αρχαία τοπογραφία. Σε συνδυασμό με τις αρχαιολογικές έρευνες γύρω από τη Βουλή και την οδό Ρηγίλλης (όπου εντοπίστηκαν η Παλαίστρα, το Γυμνάσιο και το Λύκειο) αποσαφήνισαν και το όριο του ανατολικού προαστίου. Για τους αρχαιολόγους η αποκάλυψη αρχαίων στον σταθμό Ευαγγελισμός υπήρξε η

μεγαλύτερη έκπληξη των ανασκαφών. Η περιοχή είχε δώσει ως τότε ελάχιστα αρχαιολογικά ευρήματα και βρισκόταν σχετικά μακριά από την αρχαία Αθήνα, έξω ακόμη και από τον «Βαλεριάνειο» περίβολο. Κι όμως, οι αρχαιότητες ήταν θαμμένες κυριολεκτικά κάτω από τα βήματά μας: βρέθηκαν πολύ κοντά στη σημερινή επιφάνεια της λεωφόρου, σε μια στενή λωρίδα γης στο πεζοδρόμιο της Βασιλίσσης Σοφίας μπροστά στο πάρκο Ριζάρη! Τα ετερόκλητα οικιστικά κατάλοιπα –αγωγός ύδρευσης, ταφικός περίβολος, κεραμικά εργαστήρια, νεκροταφείο– δείχνουν πως η περιοχή γνώρισε διάφορες χρήσεις. Εντοπίστηκε ένας πύλινος αποχετευτικός αγωγός (σωζόμενο μήκος: 62 μ.), κατασκευασμένος στα τέλη του 6ου αι. π.Χ., που αποτελείται από κυλινδρικά τμήματα ενωμένα μεταξύ τους, μεταξύ των οποίων κάποια έφεραν γραπτά σύμβολα, «οδηγίες χρήσεως» για τη σωστή τοποθέτησή τους. Ανήκε στο Πεισιστράτειο Υδραγωγείο. Παράλληλα με τον αγωγό που είχε κατεύθυνση ανατολικά-δυτικά βρέθηκαν διανοδικά οδοστρώματα μιας οδικής αρτηρίας, η οποία ταυτίζεται με την πανάρχαια οδό προς τα Μεσόγεια που η πορεία της ανιχνεύθηκε και σε άλλα σημεία. Από τα μέσα του 2ου αι. π.Χ. η περιοχή καταλήφθηκε από εργαστήρια κεραμικής και κλιβάνους. Στα ανατολικά τους αναπτύχθηκε παρόδιο νεκροταφείο που ήταν σε λειτουργία για τέσσερις περίπου αιώνες, εξυπηρετώντας μάλλον τον οικισμό των κεραμέων που θα ήταν εκεί κοντά. Στο εσωτερικό του σταθμού, η αρχαιολογική έκθεση στον χώρο έκδοσης εισιτηρίων μάς δίνει μια ιδέα σε μικρογραφία της οικιστικής εικόνας στο παρελθόν. Περιλαμβάνει κτερίσματα από τους τάφους, αντικείμενα από τα κεραμικά εργαστήρια, αντίγραφο του αγωγού και μια εντυπωσιακή αναπαράσταση σε τομή του εσωτερικού του μεγάλου κυκλικού κεραμικού κλιβάνου.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Γλωσσάρι

Έντουαρτ Σάουμπερτ (1804-1860)

Γερμανός αρχιτέκτονας, πολεοδόμος και αρχαιολόγος, συντάκτης μαζί με τον Κλεάνθη του πρώτου πολεοδομικού σχεδίου της νεότερης Αθήνας. Ασχολήθηκε με τη συντήρηση και ανάδειξη των μνημείων της Ακρόπολης, ιδιαίτερα με την αναστήλωση του ναού της Αθηνάς Νίκης.

Έρουλοι

Γερμανικό φύλο, με κοιτίδα τις σκανδιναβικές χώρες, που εγκαταστάθηκε μεταξύ Βαλτικής και Μαύρης Θάλασσας στα ρωμαϊκά χρόνια. Έκαναν επιδρομές στις ανατολικές περιοχές της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και λεηλάτησαν την Αθήνα το 267, ισοπεδώνοντας σχεδόν τα περισσότερα δημόσια κτίρια.

Λέο φον Κλέντσε (1784-1864)

Γερμανός αρχιτέκτονας και πολεοδόμος, ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος του κλασικισμού και του αναγεννησιακού ρυθμού στη Γερμανία. Αναθεώρησε το πρώτο πολεοδομικό σχέδιο της Αθήνας (των Κλεάνθη και Σάουμπερτ) και εργάστηκε για την καταγραφή, μελέτη και διάσωση των ελληνικών αρχαιοτήτων.

Μανώλης Κορρές (1948-)

Αρχιτέκτονας μηχανικός, ομότιμος καθηγητής του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, μέλος του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου και της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως. Για πολλά χρόνια ήταν υπεύθυνος των έργων του Διονυσιακού Θεάτρου και του Παρθενώνα.

Μαρτύριο

Κτίσμα πάνω από τον τάφο ενός χριστιανού μάρτυρα, συνήθως πολυγωνικό ή κυκλικό.

Νεοκλασικισμός

Αρχιτεκτονικός ρυθμός που αναπτύχθηκε στη δυτική Ευρώπη τον 18° και 19° αιώνα και μεταλαμπαδεύτηκε στην Ελλάδα στην πιο λιτή εκδοχή του. Τα νεοκλασικά κτίρια μιμούνται οικοδομήματα της αρχαιότητας και χαρακτηρίζονται από τριμερή διάταξη και αρχιτεκτονικά στοιχεία όπως κίονες και επιστύλια.

Σιρός

Χτιστό πιθάρι για αποθήκευση σιτηρών.

Σταμάτης Κλεάνθης (1802-1862)

Αρχιτέκτονας, πολεοδόμος και δημιουργός μαζί με τον Σάουμπερτ του πρώτου πολεοδομικού σχεδίου της νεότερης Αθήνας. Μετά τις αντιδράσεις που προκλήθηκαν ο Κλεάνθης στράφηκε ως ελεύθερος επαγγελματίας στην αρχιτεκτονική. Έργα του στην Αθήνα είναι η διαμόρφωση της οικίας Κλεάνθη (Παλιό Πανεπιστήμιο) και η βίλα Ιλίσια (Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο).